

**БОЄЦЬКИЙ Т.Ф.,
здобувач**

*Інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка*

У сучасному міжнародному праві в ролі загальноприйнятого принципу міжнародного права, який має характер *jus cogens*, закріпився принцип мирного вирішення міжнародних спорів. Згідно з пунктом 3 статті 2 Статуту ООН “всі члени ООН вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку та справедливість”. Статут ООН надає сторонам, які є учасниками спору, вільний вибір засобів, які вони вважають найбільш прийнятними для вирішення даного спору¹.

Разом з тим, розділ VIII Статуту ООН пояснює, що спеціальні організації можуть брати участь у підтриманні миру та міжнародної безпеки під керівництвом Ради Безпеки, без дозволу якої вони не можуть здійснювати жодної акції примусового характеру².

Згідно з Вашингтонським договором 1949 р. Організація Північно-Атлантичного Договору (НАТО) створена державами, які поділяють спільні інтереси щодо встановлення миру і захисту їх свободи шляхом політичної солідарності та адекватної

**ПОЛІТИКО-
ПРАВОВІ
АСПЕКТИ
ОПЕРАЦІЙ НАТО
ЩОДО
ВРЕГУЛЮВАННЯ
КОНФЛІКТНИХ
СИТУАЦІЙ ТА
РОЛЬ ДЕРЖАВ-
ПАРТНЕРІВ**

військової оборони з метою стримування і, при необхідності, відсічі всіх можливих форм агресії проти них. Північно-Атлантичний Альянс є союзом вільних держав, об'єднаних у їх прагненні зберегти власну безпеку через надання взаємних гарантій і підтримання стабільних стосунків з іншими країнами. Створивши систему колективної оборони відповідно до статті 51 Статуту ООН, яка підтверджує невід'ємне право на індивідуальну і колективну оборону, держави Альянсу визначили у статті 5 Вашингтонського Договору те, що збройний напад на одного чи декількох з його учасників вважатиметься спрямованим проти них всіх.

Однак, набуваючи нових обрисів, НАТО закріпило під час Вашингтонського самміту (квітень 1999р.) у п.5 Декларації Північноатлантичної Ради (далі ПАР) положення про забезпечення ефективної колективної оборони, здатності реагувати на поточні та майбутні виклики безпеки і, що з огляду на це, Альянс розширюватиме рамки свого співробітництва із державами-партнерами, міжнародними організаціями та країнами Середземноморського Діалогу, що призведе до зміцнення та стабільності на євроатлантичному просторі. Отже, політичне підґрунтя для майбутніх операцій НАТО – закладено.

Підтвердженням рішення Альянсу діяти поза межами територій держав-членів є декларування в п.3 "Ініціатив оборонних можливостей" Альянсу (далі ІОМ) вірогідності здійснення воєнних операцій у відповідь на кризи, що виникають поза межами дії статті 5 Вашингтонського договору. Це формулювання фактично і є офіційним проголошенням розширення меж діяльності НАТО. Крім того, НАТО не виключає можливості надання військової допомоги державами-партнерами у здійсненні таких операцій, але ця допомога не передбачає великих змін в інфраструктурі Альянсу.

Якщо ж ми звернемо увагу на причини, які послугували започаткуванню операцій НАТО то, насамперед, варто згадати роль Альянсу, підґрунтя якої (в колишній Югославії) було закладено в червні 1992р., коли міністри закордонних справ НАТО висловили свою готовність підтримувати, за відповідальності НБСЄ та в кожному конкретному випадку, миротворчу діяльність. В грудні 1992р. ця готовність була поширена на підтримку миротворчих операцій за наявності повноважень РБ ООН³. Незважаючи на те, що НАТО була в значній мірі залучена до повітряних та морських операцій, вона наполегливо відмовлялась від участі в наземній операції навіть за тієї обставини, що держави-члени Альянсу надавали левову частку військ до Боснії. Ключовим елементом такої відмови було небажання США розміщати свої наземні війська, якщо не йдеться про безпосередню загрозу власне інтересам США. Втім, з 1993 року між НАТО та силами ООН із охорони (UNPROFOR) мало місце інтенсивне планування на випадок непередбачених обставин, згідно якого,

після мирного врегулювання, корпус швидкого реагування НАТО повинен був замінити UNPROFOR в Боснії, в той час як головнокомандувач НАТО на півдні перебрав би на себе командування цілою операцією із Загреба.

Правовою підставою акції НАТО стала резолюція № 836 РБ ООН, що оголосила Горажде “зоною безпеки”. Ця резолюція, яку усі постійні члени РБ ООН ухвалили одноголосно 4 червня 1993 року, позбавила російських дипломатів, котрі заперечували правомірність дій НАТО (удари винищувачів-бомбардувальників F-16 під командуванням НАТО по позиціях сербів поблизу Горажде), більшості юридичних аргументів, оскільки згідно з нею РБ уповноважила так звані “сили ООН з охорони”, які знаходилися в Боснії, “вживати в порядку самооборони необхідних заходів, включаючи застосування сили, у відповідь на артилерійські обстріли й бомбардування безпечних районів будь-якою стороною або у відповідь на збройні вторгнення в ці райони”⁴.

Юридичною підставою дій НАТО в Боснії став так званий “Меморандум про взаєморозуміння між Командуванням об’єднаними збройними силами НАТО у Південній Європі (AFSOUTH) та Командуванням сил ООН в колишній Югославії”.

Врешті-решт, 14 грудня 1995 року в Парижі (після розробки в Дейтоні (Огайо)) була підписана Боснійська мирна Угода. 16 грудня ПАР запровадила найбільшу за весь час військову операцію Альянсу – Joint Guardian. Грунтуючись на Резолюції РБ ООН 1031, НАТО було надано мандат для виконання військових аспектів Мирної Угоди. Багатонаціональні сили під проводом НАТО (названо Імплементативні Сили (IFOR)) отримали мандат на один рік і розпочали свою місію 20 грудня 1995 року IFOR.

Першочергова місія IFOR полягала в тому, щоб втілити в життя Додаток 1А (військові аспекти) Мирної Угоди. І виявилась успішною у виконанні військових аспектів, що полягали у підтриманні припинення ворожнечі, розведенні збройних сил Боснійсько-Хорватської Федерації та Сербської-Боснійської Республіки до середини березня та, нарешті, переміщенні сил сторін та важкого озброєння до погоджених місць, що і було проведено до кінця червня. До кінця 1995 року IFOR продовжували патрулювання 1400 км демілітаризованої міжсуб’єктної прикордонної лінії та регулярно інспектували понад 800 місць, в яких перебувало важке озброєння та інше обладнання. Виконуючи зазначені завдання місія відкрила 2500 км. доріг, полагодила, замінила понад 60 мостів та звільнила аеропорт Сараєво і важливі залізничні шляхи.

Завдяки достроковому успіху було створено безпечне середовище. Це дало змогу Верховному представнику (призначеного на Лон-

донській мирній імплементаційній конференції 8-9 грудня 1995 року) та іншим організаціям розпочати свою роботу з огляду на впровадження цивільних аспектів Мирної Угоди та створення умов за яких повернення нормального життя могло б розпочатися в Боснії і Герцеговині (БіГ). В рамках мандату та наявних засобів IFOR надала суттєвої підтримки Верховному представнику та іншим організаціям. Один з найважливіх елементів полягав у пріоритетному наданні підтримки ОБСЄ під час підготовки та проведенні вересневих виборів 1996 року.

Після мирного проведення вересневих виборів 1996 року, IFOR успішно завершила свою місію. Однак, стало очевидно, що багато чого ще залишалось виконати, зважаючи на цивільну сторону та політичне середовище, яке залишалось потенційно нестабільне та ненадійне.

Через тиждень після Боснійських виборів, на неформальній зустрічі в Бергені (Норвегія), Міністри оборони країн НАТО дійшли висновку, що Альянс потребував перегляду того, як він міг би продовжити надавати підтримку для запровадження безпечного середовища після закінчення мандату IFOR в грудні. Через місяць ПАР схвалила детальний політичний план для проведення військовою владою НАТО дослідження альтернатив в галузі безпеки після закінчення мандату IFOR.

В листопаді та грудні 1996 року в Парижі був започаткований дворічний консолідаційний план та остаточно розроблений в Лондоні під егідою Ради із запровадження миру. На основі цього плану та власного дослідження Альянсу з альтернатив в галузі безпеки, Міністри закордонних справ та Міністри оборони держав-членів НАТО дійшли висновку про те, що існувала необхідність в обмеженій військовій присутності з метою забезпечення стабільності необхідної для зміцнення миру. Вони погодились, що НАТО повинна організувати Стабілізаційні Сили (SFOR)⁵, які відповідно були застосовані 20 грудня 1996 року (дата припинення дії мандату IFOR).

Роль IFOR (операція Joint Endeavor) полягала в тому, щоб запровадити мир і, на відміну, UNPROFOR була спланована таким чином, щоб виконувати функції лише військового характеру. Рамки ж мандату IFOR заповідливо гарантували уникнення того, щоб місія повністю поширилась та території Колишньої Югославської Республіки Македонія⁶. Роль SFOR (операція Joint Guard) полягала в тому, щоб стабілізувати мир. Різниця між цими двома завданнями, як це стало очевидним, полягає в назвах їх місій.

Згідно з Резолюцією РБ ООН 1088 від 12 грудня 1996 року SFOR як легальні спадкоємці IFOR були вповноважені запровадити військові аспекти Мирної Угоди. Отже, так саме як і IFOR, SFOR діють згідно з Главою VII Статуту ООН (зміцнення миру) і мають

такі ж самі права для того, щоб вдатися до потужного використання сили, якщо це необхідно для виконання місії та власного захисту.

Першочергова місія SFOR полягала в тому, щоб сприяти безпечному середовищу, необхідному для зміцнення миру. Її особливі завдання такі:

- Утримувати та запобігати відновленню ворожнечі або новим загрозам миру.
- Зміцнювати досягнення IFOR та створювати клімат за якого мирний процес може продовжувати рухатись вперед.
- Надавати вибірково підтримку цивільним організаціям в межах своїх можливостей.

Місія SFOR також була готова надати підтримку у надзвичайній ситуації силам ООН в Східній Славонії. Однак це питання стоєть радше рідше подробиць парадигми взаємодії ООН та НАТО.

Роль же держав-партнерів у започаткованих на основі мандату ООН силах IFOR та SFOR, які проводились під оперативним командуванням та управлінням НАТО, можна оцінити як відчутну і вагому саме в реалізації на практиці та в реальних умовах Програми "Партнерство заради миру" (далі ПЗМ). Гарним підґрунтям цьому був Рамковий документ ПЗМ, який окреслив те, як партнерство підтримало і стратегію Альянсу (викладену в СК 1991р.), і процес розширення.

Сьогодні необхідно брати до уваги, що цей позитивний досвід дався взнаки посиленню партнерства на Мадридському Самміті 1997р. та зробив поштовх до розставлення більш "операційних акцентів" на партнерстві⁷. Протягом всієї кризи в Косово партнери насправді продемонстрували те, що вони не перебувають на узбіччі процесу безпеки і, з цим важко не погодитись, навіть беручи до уваги поодинокі голоси таких вагомих партнерів як Росія щодо "небажання НАТО" проводити консультації з нею в процесі прийняття важливих рішень під час операцій на Балканах та відповідне закриття нею своєї Місії в Брюсселі під час конфлікту в Косово.

В сучасних умовах розвитку міжнародних відносин Рада Євроатлантичного Партнерства (далі РЄАП) – новий інститут, що з 30 травня 1997 року (після міністерського засідання Ради Північно-Атлантичного Співробітництва РПАС в м. Сінтра, Португалія) слугує механізмом, за допомогою якого держави-члени НАТО та держави-партнери беруть участь у процесі вироблення рішень щодо ПЗМ, і який, фактично, пізніше поєднує структурні складові РПАС та ПЗМ з метою покращення координації співробітництва держав-партнерів та держав-членів НАТО. Прикладом цьому можуть бути консультації, які проводились між Альянсом та партнерами (що надають місії SFOR власні контингенти) щодо вироблення оперативного плану Joint Forge місії SFOR в БіГ⁸.

Роль держав-партнерів в операціях IFOR, SFOR, AFOR, KFOR також сприяла процесу зміцнення ПЗМ, орієнтованого, зокрема, на розширення і поглиблення відносин між НАТО і державами-партнерами у сфері військового співробітництва. Так, для України-держави з високо-розвиненою військово-технічною базою та значним невикористаним експортним потенціалом в даній сфері, для забезпечення конкурентної здатності військової промисловості та інтересів українських виробників важливою є постійна поінформованість щодо потреб, стандартів, тенденцій розвитку та систем постачання озброєнь у державах-виробниках та споживачах цієї продукції, зокрема, державах-членах НАТО та партнерах, розвиток контактів з представниками військової промисловості цих країн, рекламування досягнень українських виробників в даній галузі. Участь у засіданнях та семінарах Конференції національних директорів з озброєнь (CNAD), Дорадчої групи з питань промисловості (NIAG), Військового агентства з стандартизації (MAS), Організації з досліджень і технологій (RTO), Агентства НАТО з питань постачання і забезпечення (NAMSA) та інших структур НАТО, які працюють у військово-технічній сфері, що проводяться в рамках РСАП, надають прекрасні можливості для цього.

І, нарешті, активна роль держав-партнерів в операціях НАТО дає їм змогу бути більше залученими до процесу зміцнення ПЗМ в рамках покращання взаємосумісності та отримати вагомий голос під час планування та проведення операцій з підтримки миру під проводом НАТО⁹.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Статут ООН // The Encyclopedia Americana в 30 т.- Americana Corporation of Canada Limited, 1959. V.27.- P. 304 f.
- ² Тускоз Ж. Міжнародне право. Підручник. Пер. з франц. – К.: “Ар-тЕк”, 1998. – С.369.
- ³ MacInnis J.A. Contrasts in Peacekeeping: The experience of UNPROFOR and IFOR in the Former Yugoslavia. – P.150.
- ⁴ UN Doc. S/RES/836/1993.
- ⁵ History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina. 1 October 1999. NATO internet home page <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>.
- ⁶ MacInnis J.A. Contrasts in Peacekeeping: The experience of UNPROFOR and IFOR in the Former Yugoslavia. – P.157.
- ⁷ Francois I. Partnership: One of NATO's fundamental security tasks // NATO Review. – Spring-Summer, 2000. – P.28.
- ⁸ Balanzini S. Ad un anno da Sintra: realizzare la sicurezza in cooperazione attraverso EAPC e PFP// NATO Review. – №3. – Autunno, 1998. – P.7.
- ⁹ Robertson L. NATO in the new millennium //NATO Review. – №4. – Winter, 1999. – P.6.

Надійшла до редакції 04.03.2002